

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Історичний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра історії України

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

бакалавра

(освітній ступінь)

на тему: «Діяльність Одеського міського піклувального комітету про
в'язниці (1828-1900 рр.)»

«Activities of the Odessa city committee for prisons (1828-1900 years) »

Виконав: студент денної форми навчання
напряму підготовки 6.020302 Історія
Іволга Владислав Ігорович

Керівник д.і.н., проф. Бачинська О.А.

Рецензент д.і.н., проф. Дьомін О.Б.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

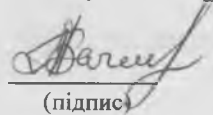
№ 10 від 17.05 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК № 2

протокол № 14 від 15.06 2017 р.

Оцінка добре 1 В 1 85
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

(підпис)

Бачинська О. А.
(прізвище, ініціали)

Голова ЕК

(підпис)

Гребцова І. С.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2017

ш/к 429 766

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Історіографія та джерельна база теми роботи.....	7
1.1 Вивчення історії створення Піклувальних комітетів про в'язниці в історичній літературі.....	7
1.2 Джерельна база дослідження.....	9
Розділ 2. Формування Піклувального комітету про в'язниці в Російській імперії.....	11
2.1 Передумови створення піклувального комітету в Російській імперії.....	11
2.2 Відкриття комітетів в С.-Петербурзі та Москві.....	13
2.3 Трансформація правової регламентації Комітету про в'язниці.....	17
Розділ 3. Заснування та діяльність чоловічого Одеського піклувального комітету про в'язниці.....	27
3.1 Створення та перший керівний склад комітету.....	27
3.2 Діяльність чоловічого комітету	35
Розділ 4. Заснування Одеського жіночого піклувального комітету про в'язниці.....	38
4.1 Створення та головні задачі комітету.....	38
4.2 Склад комітету та його діяльність.....	41
Висновки.....	47
Список використаних джерел і літератури.....	51

ВСТУП

Одним з невідкладних завдань демократичної, соціальної, правової держави у відповідності до Конституції України є визначення концептуальних засад реалізації політики щодо соціально-правового захисту населення. Законодавство України щодо основ соціально-правового захисту знедолених громадян ґрунтується на Конституції України, законах України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», «Про соціальні послуги», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» та інших нормативно-правових актів. Проте в умовах складної сучасної ситуації кількість соціально вразливих громадян не зменшується, а існуюча державна практика соціальної допомоги потребує удосконалення.

Актуальність дослідження визначається також необхідністю наукового осмислення цього історичного феномена, зростанням інтересу до питань організації державного піклування та доброчинності у сучасних умовах. На сьогоднішній день в Україні проходить реформування правоохоронних органів, діяльність яких направлена на боротьбу з злочинністю. В системі цих органів особливе місце займає пенітенціарні заклади, які виконують вирок у вигляді позбавлення волі. Такі заклади за всю свою історію існування накопичили значний досвід в рамках виконання покарань. Поглибленні знання в історичній сфері формування та еволюції пенітенціарного відомства викликаються необхідністю для адекватного розуміння та всебічної оцінки його ролі, істинного значення в системі державних інститутів. Тюремна політика сучасних держав, у тому числі і України, пройшла значний історичний шлях становлення та розвитку, має цілий ряд етапів, кожному із яких відповідає та чи інша карно-виконавча

система з притаманними їй характерними рисами. Одним з етапів розвитку, в тому числі пенітенціарної служби, є створення та діяльність піклувальних комітетів про в'язниці у XIX ст. В Одесі також існував міський піклувальний комітет про в'язниці, але його діяльність висвітлена фрагментарно, в контексті благодійництва. Необхідність дослідження діяльності Одеського комітету також *актуалізує* наше дослідження.

В даній роботі **метою** є дослідити організацію Одеського міського піклувального комітету про в'язниці. Мета роботи зумовила розв'язати **завдання**:

- з'ясувати основні причини виникнення піклувальних комітетів в Російській імперії;
- дослідити заснування чоловічого та жіночого Одеського міського піклувального комітету про в'язниці;
- охарактеризувати умови утримання та забезпечення умов життя арештантів у в'язницях чоловічим та жіночим комітетом;
- розкрити основні напрямки діяльності комітету;
- охарактеризувати основні положення правил та статутів, якими користувались піклувальники;
- прослідкувати трансформацію роботи комітету;
- визначити керівний склад чоловічого та жіночого Одеського міського піклувального комітету про в'язниці;

Об'єкт дослідження: чоловічий та жіночий Одеський міський піклувальний комітет про в'язниці.

Предмет дослідження: процес заснування та діяльність Одеського піклувального комітету про в'язниці.

Хронологічні рамки даного дослідження: 1828-1900 р. Нижня хронологічна межа зумовлена заснуванням Одеського чоловічого піклувального комітету. Верхня межа - реорганізація діяльності комітету.

Територіальні рамки дослідження охоплюють територію новоросійського та бессарабського генерал-губернаторства в межах сучасної Південної України.

Питання про Одеський піклувальний комітет про в'язниці, розвиток пенітенціарної системи в Україні були предметом спеціальних досліджень, джерельна база представлена опублікованими та архівними джерелами. Більш детальний аналіз зазначених питань висвітлено нами в окремому розділі.

Методологічною основою дослідження є історико-генетичний метод, який допоміг розкрити властивості піклувального комітету; історико-порівняльний метод дозволив вивчити процес розвитку благодійної організації, та порівняти положення пенітенціарної системи Російської імперії до заснування комітету та після; біографічний метод дав можливість прослідкувати біографії керівників комітетів, та визначити їх статус у суспільстві; проблемно-хронологічний метод сприяв викладенню матеріалу за обраною структурою у хронологічній послідовності, та допоміг розподілити тему на окремі проблеми та дослідити їх.

Використання у комплексі зазначених методів допомогло висвітлити історію становлення Одеського піклувального комітету про в'язниці, дослідити специфіку роботи товариства та проаналізувати його трансформацію в середині.

Апробація. Результати дослідження у вигляді доповідей та повідомлень виголошені на наукових конференціях: Шості Всеукраїнські драгоманівські читання молодих істориків "Україна в європейській та світовій історії: актуальні проблеми сучасного наукового і освітнього дискусу" (30 жовтня 2014 р.) , 71-а студентська наукова конференція ОНУ ім. І.І. Мечникова (34-24 квітня 2015 р.), Хаджибеївські читання (16 березня 2017 р.).

Кількість публікацій. Основні положення роботи відображенні у трьох статтях, опублікованих у матеріалах студентських наукових конференцій та наукових збірниках, загальною кількістю 0,8арк.

За **структурою** робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку джерел та літератури. Перший розділ "Історіографія та джерельна база теми роботи" присвячено аналізу праць із даної тематики. В ньому розглядається в основному вітчизняна історіографія, висвітлюються основні проблеми та напрями, над якими працювали історики, та їх досягнення при вивченні вище зазначеної теми.

Другий розділ "Формування Піклувального комітету про в'язниці в Російській імперії". У цьому розділі розглядаються передумови та процес заснування піклувальних комітетів у Санкт-Петербурзі та Москві. Та просліджується трансформування правової регламентації комітету на пізнішому етапі існування товариства.

Третій розділ "Заснування та діяльність чоловічого Одеського піклувального комітету про в'язниці". В цьому розділі досліджується процес заснування Одеського міського піклувального комітету про в'язниці, досліджується його керівний склад, визначаються основні напрямки діяльності комітету.

Четвертий розділ "Заснування Одеського жіночого піклувального комітету про в'язниці". В цьому розділі розглядається заснування Одеського жіночого піклувального комітету, досліджується його керівний склад, визначаються головні задачі, розглядається діяльність комітету.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши літературу та джерела ми дійшли наступних **висновків:**

Під час проведеного дослідження ми чітко окреслили період заснування та становлення чоловічого та жіночого Одеського міського піклувального комітету про в'язниці, охарактеризували початок заснування, структуру діяльності, головні задачі, умови утримання арештантів та їх забезпечення, керівний склад обох комітетів.

Одеський міський піклувальний комітет про в'язниці був створений у 1828 р. за прикладом центрального Комітету, що знаходився у С.-Петербурзі, який почав свою роботу у 1818 р. Спочатку створили лише чоловічий комітет. Згодом, в 30-х рр. XIX ст. в Одесі почав свою дію жіночий піклувальний комітет.

На початковому етапі віце-президентом комітету був новоросійський і бессарабський генерал-губернатор М.С. Воронцов і одеський градоначальник О.І. Левшин. Одеський жіночий піклувальний комітет про в'язниці в кінці 30-х - першій половині 40-х рр. XIX в. очолювала дружина генерал-губернатора Є.К. Воронцова.

Структура та організація Комітету була такою самою, як і в С.-Петербурзькому комітеті, і базувалась на правилах для піклувального комітету, що встановив В. Веннінг у своїй записці «Про Положення тюрем в Російській імперії», до якої додав устав для піклувальників.

За прикладом С.-Петербурзького комітету відбувся розподіл за напрямками діяльності між відділеннями всередині Одеського комітету: 1. Продовольство арештантів; 2. Утримання тюремного замку; 3. Нагляд за роботами арештантів; 4. Нагляд за порядком і моральністю в'язнів в усіх місцях утримання; 5. Забезпечення пересильних в'язнів одягом, білизною та

взуттям; 6. Продовольство поліцейських арештантів; 7. Викуп боргових в'язнів; 8. Тюремні лікарні й аптеки. Саме за цими напрямками, в більшості випадків, і проводилася робота піклувальниками.

Задачі на початковому етапі діяльності Одеського міського піклувального комітету про в'язниці були реалізовані, але були і проблеми. Про це свідчать труднощі з місцями в тюремному замку, який був розрахований на 400 чоловік, а в ньому знаходились близько 500-600 осіб. Ця тиснява заважала арештантам, що в свою чергу заважало роботі комітету.

Слід звернути увагу на заняття арештантів роботами, які не давали успіху, як зізнавався Одеський комітет. На це вплинуло, згадане вище, перевантаження приміщень в'язнями та нестачею коштів.

До середини XIX ст. комітет був благодійною організацією, одним із перших кроків до перетворення його в державно-громадську організацію стало затвердження імператором 07 листопада 1851 р. Статуту Товариства. В новий Статут, крім основних положень Правил, увійшли результати його практичної й правозастосовчої діяльності. Статут 1851 р., визнавав за громадською організацією провідну роль в управлінні пенітенціарними справами, залишив за нею також і розпорядження усіма сумами, які відпускалися з державної скарбниці на утримання тюрем та засуджених.

Таким чином, у Статуті 1851 р. було чітко окреслено тенденцію зрощування функцій адміністративних органів і громадської організації у справі управління тюремною системою, яка продовжувалася протягом всіх наступних років існування Товариства. При такому стані справ громадська організація вже не могла зберігати приватний характер і 26 серпня 1855 р. була зарахована до складу МВС.

Період з 1855 по 1879 р. можна охарактеризувати як час найбільших, закріплених на законодавчому рівні, можливостей з боку Товариства

контролювати діяльність пенітенціарної системи Російської імперії. Це дало підстави деяким науковцям зробити висновок про те, що з середини XIX ст. діяльність Товариства піклувального розширюється. Отже, закріплення правового статусу Товариства, включення його до складу МВС, збільшення в керівних органах частки державних посадовців, чітка правова регламентація діяльності громадської організації, на жаль, позитивного впливу на подальшу діяльність товариства не мали. Навпаки, більшість і тогочасних і сучасних дослідників вказують, що з цього моменту починається поступовий спад і згортання його діяльності.

У 1890 р. Статут Товариства піклувального про тюрми пережив останнє перевидання, у зв'язку з виходом нової редакції «Зводу Установ і Статутів про тих, які тримаються під вартою» [5]. У Статуті знайшли відображення ті зміни і трансформації, які відбулися після входження Товариства до складу МВС, утворення Головного тюремного управління, а потім передачі останнього в підпорядкування Мініюсту.

Наприкінці XIX ст. Товариство піклувальне про тюрми було позбавлене можливості значно впливати на пенітенціарну систему Російської імперії, а його комітети на місцях знов зосередилися на благодійній діяльності. В такому виді Товариство проіснувало в Україні до 1919 р. й ліквідований згідно з декретом РНК УСРР «Про суд».

Таким чином, у Російській імперії було зафіксовано своєрідний соціальний феномен, коли громадське об'єднання у своєму намаганні здійснювати контроль за діяльністю пенітенціарної системи досягло помітних успіхів, але згодом саме було підпорядковане урядовій регламентації і перетворено в орган адміністративної влади. Очевидно, це був закономірний процес, тюремні комітети Товариства просто вичерпали себе, а їх кількість у кінці XIX ст. перетворилася на нові якісні форми контролю за пенітенціарною системою з боку суспільства: патронат,

спостережні комісії, виправні установи для неповнолітніх тощо. Як і в дореволюційній пенітенціарній науці і практиці, так і в наш час не вщухають дискусії про місце і роль суспільства у виконанні кримінальних покарань.

A handwritten signature in dark ink, consisting of several overlapping loops and strokes, positioned centrally below the text.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

I. Опубліковані джерела

1. Высочайше утвержденный доклад министра духовных дел и народного просвещения. Об учреждении в России Попечительного общества о тюрьмах. 19 июля 1819 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание I. – СПб., 1830. – Т. 36. – № 27895.
2. О причислении к Министерству внутренних дел Общества попечительного о тюрьмах // Полное собрание законов Российской империи. Собрание II. – СПб., 1855. – Т. 30. – № 29614.
3. Новороссийский календарь на 1835 год. – Одесса: при Ришельевском лицее, 1836. – 324 с.
4. Новороссийский календарь на 1847 год. – Одесса: при Ришельевском лицее, 1848. – 308 с.
5. Свод учреждений и уставов о содержащихся под стражею 1890 г. (с изменениями 1906, 1908, 1909, 1912) // Собрание законов Российской империи. В 5 кн., 16 т. /под. ред. И.Д. Мордухай-Болтовского. – СПб., 1912. – Т. 14.
6. Устав общества попечительного о тюрьмах // СЗРИ. – Т. XIV. Свод учреждений и уставов о содержащихся под стражею. – СПб., 1857.

II. Неопубліковані джерела

7. Одесский городской попечительный комитет о тюрьмах. Об улучшении тюрем Херсонской губернии // Державний архів Одеської області. – Ф.361.- Оп.1.- Спр.1а. 102 арк.
8. Одесский городской попечительный комитет о тюрьмах. О членах комитета и о взносах денег // Державний архів Одеської області. – Ф.361.- Оп.1.- Спр.15. 62 арк.

II. Література

9. Анисимов Е.В., История России от Рюрика до Медведева. Люди. События. Даты. – 3-е изд., доп. – СПб.: Питер, 2011. – 592С.

10. Беляева Л.И., Реабилитация бывших заключенных в России: 1819-1918 гг. [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://social-orthodox.info/pages/5_12_9_reabilitaciya_bivsh_zakl_v_rossii.htm
11. Гребцова И.С., Гребцов В.В. Становление государственного попечительства и общественной благотворительности в Одессе в конце XVIII – 60-е гг. XIX ст.: монография. – Одесса: «Астропринт», 2006. [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://volunteer.od.ua/en/36-osnovanie-aleksandrom-i-porechitelnogo-obshchestva-o-tyurmah-i-deyatelnost-ego-komitetov-na>
12. Гернет М.Н. История царской тюрьмы. – Т. 2. – М., 1952.
13. Иванова Г. М. Попечение женщин в тюрьме. [электронный ресурс]. - Режим доступа : www.owl.ru/librari/042t.htm
14. Керзум А.П. Санкт-Петербургский мужской комитет общества попечительного о тюрьмах [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://encblago.lfond.spb.ru/showObject.do?object=2823335510>
15. Накаева С.А., Деятельность женских благотворительных обществ Новороссийского края (первая половина XIX в.) [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Istoria/1_nakaeva%20s..doc.htm
16. Пальченкова В.М., Ідея та практика тюремного патронажу в Російській імперії [электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB8OFiAA&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_filename%3DPDF%2Fdrp_2013_1_8.pdf&ei=eW4QVeTCJ4a4UZy_hMgl&usg=AFQjCNEwLpvflpRYYFzUdLwfFQLwroDpKw&sig2=xRaBCAtYzsUWM1ATsjL0_g&bvm=bv.88528373,d.d24
17. Пальченкова В.М., Трансформація правової регламентації діяльності товариства піклувального про тюрми (1819–1919) // Науковий вісник

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2012. – № 4. С. 73-81.

18. Полиция Российской империи в XIX-XX в. [электронный ресурс]. – Режим доступа : https://mvd.ru/history/1802_1917

19. Половцов А.А. Русский биографический словарь. [электронный ресурс]. Режим доступа: – http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/48649/

20. Савочка А.Н., Благотворительность в Таврической губернии (1802-1920) / А.Н. Савочка; под ред. А.А. Непомнящего / Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского. – Симферополь: Доля, 2012. – 320 с.

21. Словарь русских генералов, участников боевых действий против армии Наполеона Бонапарта в 1812—1815 гг. // [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.museum.ru/museum/1812/Persons/Slovar/index.html>

22. Степанов В. С., Григорович П.И. В память столетнего юбилея императорского Военного ордена Святого великомученика и Победоносца Георгия. [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ozon.ru/context/detail/id/24216282/>

23. Трубников В.М. Социальная адаптация освобожденных от отбывания наказания : учеб. пособ. / В.М. Трубников ; отв. за вып.: А.Ф. Зелинский. – К. : Изд-во УМК ВО при Минвузе УССР, 1991. – 100 с.

24. Фельдштейн Г.С. Патронат, его необходимость и принципы организации / Г.С. Фельдштейн. – СПб. : Сенатская типография, 1900. – 56 С.

25. Ярмиш О.Н. Каральний апарат самодержавства в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. : монографія. – Х., 2001.